

Uvod u „Političku iluziju“

Jacques Ellul

1965.

„Ljudi će se zanositi prividom slobode; iluzija će biti njihova domovina.“ – Sen-Žist (Saint-Just, 1767–1794)

U sedamnaestom veku, moglo se pisati o „Komičnoj iluziji“ (Pierre Corneille, komedija *L'illusion comique*, 1636). U naše doba, iluzija je postala tragična. Ona je sada politička.¹ Ljudi našeg doba, s još većim žarom nego oni iz devetnaestog veka, vezuju za politička pitanja svoje strasti i nade, ali žive u neobično mučnom političkom transu. Uprkos prethodnim iskustvima, nismo stekli realističku predstavu o svom položaju, dok stalno uplitanje mita osujećuje političke impulse, a naša razmišljanja čini zastarelim. Tačnije, okolnosti nas navode da se bavimo jučerašnjim izvesnostima; postajemo svesni beznačajnosti javnog mnjenja, čak i kada se ono afirmiše nekim veličanstvenim plebiscitom; znamo da je suverenitet naroda etiološki mit, koji se ne može ostvariti; znamo da „opšte glasanje nije ni efikasan proces kontrole ili ocenjivanja režima, ni najbolje sredstvo arbitraže u borbi između sukobljenih političkih i društvenih sila, niti proces primeren izboru najsposobnijih vođa.“²

Iako su nam događaji iz dvadesetog veka jasno pokazali da su politički pojmovi iz devetnaestog veka, negovani kao istine, za nas postali samo bleđi mitovi, većina naših sugrađana i dalje živi u njima. Među njima su i sentimentalne demokrate, hrišćanski idealisti, kao i oni toliko odani prošlosti, da kao dokaz promene ne prihvataju nijedan politički događaj od Francuske revolucije na ovamo. Ali događaji su ipak uzdrмали ta starinska uverenja. Pravne i ustavne strukture, koje su odgovarale starim mitovima, morale su postati sve složenije, da bi zadržale privid efikasnosti. Ali čak su i ti prividi izgubili svoju privlačnost. Posledica toga je da poslednjih dvadeset godina prisustvujemo usponu novih zvezda na horizontu, postepenom razvoju novih mitova, koji zameću one zastarele, stvaranju nove političke iluzije, koja bi – kao i uvek – trebalo da prikrije stvarnost koja nas pritiska i koju ne možemo kontrolisati. Zato mislim da ako još imamo bilo kakve šanse da ponovo pronađemo neku vrednost u zajedničkom životu, moramo odbaciti sve prošle i sadašnje mitove i steći punu svest o političkoj stvarnosti, kakva zaista jeste.

Ali ne verujem da se ta stvarnost može sagledati pomoću alata koji je danas najšire prihvaćen: pomoću matematičke, eksperimentalne i mikroskopske sociologije. Takvi pokušaji, u nekim aspektima tako impresivni, donose pouzdane podatke samo po cenu napuštanja predmeta istraživanja. Zanimljivo mnoštvo faktora zato da bi se proučio samo jedan, šematizovati ponašanje da bi se ono moglo klasifikovati, prepuštanje predrasudama brižljivo maskiranim u krajnje objektivne metode – to su samo neki od nedostataka takve sociologije.³ Njeni metodi nam ne mogu omogućiti prelaz s mikroskopske analize ka makroskopskim zaključcima. Jedna novija studija⁴ ukazala nam je na svu složenost tog problema i otkrila kako ekstrapolacija rezultata mikroskopske analize vodi u čudnovati svet, koji se nikako ne podudara s političkom stvarnošću. Takva istraživanja nameću određene predstave o političkoj stvarnosti i pokušavaju da ustanove određene obrasce, a da se nikada ne hvataju u koštac s pravim političkim pitanjima: neki suštinski

¹ Ne može se pronaći nijedna definicija „političkog“ koja bi bila u isti mah iscrpna i opšteprihvatljiva. Razlike u stavovima u toj oblasti su dobro poznate. Ipak, ovde ću taj pojam koristiti delom u uobičajenom smislu, delom u ograničenom smislu, to jest, ne samo u odnosu na određeni sistem. Na primer, što se mene tiče, politička materija („*le politique*“), jeste domen, odnosno sfera od javnog značaja, koju proizvodi i predstavlja država. Politika („*la politique*“) se odnosi na delovanje koje se odvija u tom domenu, na ponašanje političkih grupa i bilo kakav uticaj koji se može postići na osnovu tog ponašanja. Zato u taj drugi pojam uključujem i bavljenje „javnim pitanjima“, kao oblik konkurencije između grupa koje za sebe tvrde da mogu rešiti probleme koji se javljaju u društvu.

² *L'État et le citoyen*, u izdanju Club Jean Moulin, Paris, Éditions du Seuil, 1961.

³ Pitirim Sorokin: *Tendances et déboires de la sociologie américaine*, Paris, Éditions Mouton, 1959. Originalno objavljeno kao *Fads and Foibles in Modern Sociology and Related Sciences*, Chicago, Henry Regnery Co., 1956. Jacques Ellul: *Propagandes*, Paris, A. Colin, 1962.

⁴ François Bourricaud, *Esquisse d'une théorie de l'autorité*, Paris, Plon, 1961.

element uvek nedostaje, neki osnovni aspekt uvek ostaje zanemaren! Diskurzivni metod, iako naizgled manje precizan, na kraju se pokazuje tačnijim.

Kao i neki hrišćani koji stalno pričaju o bogu, hrišćanstvu i svojoj veri, zato što bi se, ako prestanu da govore, mogli suočiti s neizmernom prazninom, tako i mi pričamo o politici, u nesvesnom nastojanju da prikrijemo svu ispraznost našeg stvarnog položaja. Reč je zamena za ono što izostaje, prizivanje nekog neuhvatljivog entiteta, magijski obred, iluzorno prisustvo nečega za šta čovek misli da se može uhvatiti pomoću jezika. U tome ima i autosugestije: kažem nešto i to onda ponavljam; prema tome, to postoji. Tačno je da čovekova reč postoji i da se, na neki način, time možemo zadovoljiti. Možda su reči nesvesna reakcija na sporo i kritičko buđenje naše svesti. Pošto bi praznina, kao neizbežna činjenica, bila nepodnošljiva, moramo uništiti tišinu svojim govorom i ispuniti prazninu zvukom, da ova ne bi postala suviše zastrašujuća. Upotreba zvuka i govora kao zamena za supstancu, obred je koji seže sve do početaka ljudske vrste. De Sad je pisao svoj dnevnik da bi uzdigao osrednja iskustva i nekako nadoknadio odsustvo svojih *amorous ancillaries* (ljubavnih pomagača). Sredinom XIX veka, ljudi su počeli da pričaju o kulturi, samo zato da bi jadikovali kako je ona u krizi. Beskrajne priče su doprinele naglom propadanju kulture, kao što i zemlja koja se masovno naoružava stalno govori o miru i nastavlja da u prvi plan istura goluba i maslinovu grančicu. Isto tako, neki diktator, sa svojom policijom i partijskom organizacijom, jeste taj koji će svoje najvatrenije pristalice podsticati da drže govore o tome kako je sloboda konačno stečena, a demokratija ostvarena.

Ako je neka stvar rešena, zašto pričati o njoj? Ako se zaista živi u miru i slobodi, zašto od njih praviti predmet priče? Samo njihovo postojanje i uživanje u njima trebalo bi da su dovoljni. Ako nečeg ima u izobilju, šta bi se tu još moglo dodati? Ljubavnik sjedinjen s voljenim bićem nikada ne piše pesme; poezija nastaje samo kao posledica odsustva i gubitka. Poezija je samo verbalna afirmacija ljubavi, kada je od nje ostao samo oblak, žaljenje, strepnja koja samo pogoršava našu nesigurnost.

Ponekad zatičemo na delu makijavelističku volju, namerne prevare ljudi potpuno svesnih pravog stanja – diktatorske vladavine, magijskog obreda – kao i ljude koji na delotvoran način, posredovanjem nadahnute reči, doživljavaju neku stvarnost koja samo simulira ono što im je oduzeto. Sloboda čak može delovati stvarnije kada je proglasi neki vođa, u senci svog Gestapoa, nego u paralizi koja nastaje zbog različitih mogućnosti koje nam nudi naša oslabljena sposobnost odlučivanja. Ipak, mnogo češće, verbalizacije političkih vođa dolaze iz ljudskog srca kao spontani, duboki odgovori, koji treba da prikriju nepodnošljivu situaciju u kojoj bi se za ono do čega nam je najviše stalo moglo pokazati da je zapravo poraz, senka, odsustvo, iluzija. Ali mi se držimo te iluzije; izabrali smo je kao svoju vrednost; moramo verovati u nju; ona mora ostati nezavisni i postojani predmet na koji se možemo osloniti, od kojeg možemo živeti. Onda možemo pričati o njoj i ponavljati to kao čarobne reči, da bismo sebe uverili kako to posedujemo, poznajemo, uživamo u tome. Iluzija postaje duboko pravilo, koje se stalno potvrđuje, ali i teorema političke interpretacije: režim koji najviše govori o nekoj vrednosti jeste režim koji svesno ili nesvesno poriče tu vrednost i sprečava je da se ostvari. To je ono što nas dotiče na skromnijem političkom planu. Svakog dana pojavljuju se nove naučne, polemičke, didaktičke i filozofske studije o politici i demokratiji. Svaka od tih studija – i ova moja, iznad svih – svedoči o našoj privrženosti tim čovekovim dostignućima, politici i demokratiji, ali i o strahu koji nas muči, zato što, u dubini duše, dobro znamo da od njih nije ostalo ništa osim reči.

Žak Elil, 1965.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Jacques Ellul
Uvod u „Političku iluziju“
1965.

Jacques Ellul, *L'illusion politique*. Paris: Robert Laffont, 1965. *The Political Illusion*. Trans. Konrad Kellen. New York: Knopf 1967. New York: Vintage 1972. str. 2–7.
Preveo Aleksa Golijanin, 2011. <http://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net